

УДК 631.15.017.3

Плотнікова М.Ф.

кандидат економічних наук, доцент

Житомирського національного агроекологічного університету

СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито сутність та функції суспільних інституцій у формуванні засад сільського розвитку. Визначено механізми досягнення сталості та планомірного характеру розвитку сільських територій в умовах глобалізації та децентралізації владних повноважень в Україні. Окреслено особливості діяльності та напрями формування національної політики відродження села за участю громадських організацій та інструментів міжнародного регулювання суспільного розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, сільський розвиток, суспільні інституції, громадські організації, міжнародні організації.

Плотникова М.Ф. ОБЩЕСТВЕННЫЕ ИНСТИТУТЫ КАК МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

В статье раскрыты сущность и функции общественных институтов в формировании основ сельского развития. Определены механизмы достижения устойчивости и планомерного характера развития сельских территорий в условиях глобализации и децентрализации властных полномочий в Украине. Обозначены особенности деятельности и направления формирования национальной политики возрождения села с участием общественных организаций и инструментов международного регулирования общественного развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельское развитие, общественные институты, общественные организации, международные организации.

Plotnikova M.F. PUBLIC INSTITUTIONS AS A MECHANISM FOR THE CIVIL SOCIETY FORMATION

The article reveals the essence and function of public institutions form the basis of rural development. It defines the mechanisms for achieving stability and planned character of rural territories development in the conditions of globalization and decentralization of power in Ukraine. The author describes the features of activity and the direction of national policy formation for the revival of the village with participation of public organisations and instruments of social development international regulation.

Keywords: sustainable development, rural development, public institutions, public organizations, international organizations.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси світової економіки передбачають розвиток відносин природи і суспільства у напрямі гармонізації та взаємодії на засадах синергії та відповідальності. Взаємозалежність суспільних інституцій із наслідками та процесами, що протікають, обумовили посилення ролі територіальних громад та відповідну децентралізацію управління як в Україні, так і на міжнародному рівні. Водночас ці процеси поєднуються із системоутворюючими підходами до формування єдиного світового простору, який забезпечує загальний розвиток за умови збереження локальної автентичності. Ці протилежні процеси сформували базу для появи відповідних інституцій на локальному, регіональному, національному, наднаціональному та глобальному рівнях. Їх подальше вивчення, обґрунтування та стратегічні перспективи розвитку є метою даного дослідження.

У ході дослідження використані як загальнонаукові, так і системні підходи до вивчення явищ та процесів. Монографічний метод дав змогу оцінити передовий досвід та вітчизняну практику управління суспільними процесами загалом і сільським розвитком зокрема. Аналіз та синтез сприяли порівняльній оцінці регіональних особливостей нормативно-правового та адміністративного регулювання розвитку територій. Основною базою дослідження послужили праці вітчизняних та зарубіжних учених, чинна нормативно-правова база, офіційні дані статистичних служб України, Євростату та ФАО, результати вибіркового соціологічного опитування 200 мешканців сільських територій, зокрема екологічних та родових поселень України, власні спостереження. Процес децентралізації владних повноважень в Україні створив передумови для самостійного розвитку територій. Водночас недостатній рівень сформованості таких відносин висуває потребу їх організації та забезпечення функціонування.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика становлення суспільних інституцій та економічних

інтересів через інструменти держави знайшла своє відображення в працях В. Геєця та ін., які розкривають питання формування потреб, власності, виробничих відносин, мотивації та механізмів їх реалізації тощо [1, с. 5–9]. Теоретичні, методологічні та практичні підходи до формування суспільних інституцій, їх інтересів на загальнодержавному рівні розкрито в працях таких учених, як В. Амбросов [2, с. 16–18], В. Андрійчук [3, с. 88–90]. О.М. Бородіна [4, с. 55–57], В.К. Збарський [5, с. 129–136], С. Кваша [6, с. 3–10], І. Кириленко [7, с. 8–14], М. Кропивко [8, с. 3–18], Ю. Лупенко [9, с. 49–52], П. Саблук [10, с. 3–7] та ін., які сформували теоретико-методологічний інструментарій та систематизували практичні підходи до розвитку інституційного забезпечення аграрного сектору України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас відсутність єдиного бачення щодо механізму розв'язання наявних проблем активізують діяльність науковців у напрямі підвищення ролі та ефективності діяльності територіальних громад із позиції запровадження системного підходу щодо вектору суспільно-екологічного та економічного розвитку мережі населених пунктів на сільських територіях.

Мета статті полягає у висвітленні механізмів гармонізації суспільних відносин у системі соціально-екологічного та економічного розвитку територій крізь призму активізації ролі суспільних інституцій та формування засад державно-приватного партнерства в умовах децентралізації системи владних повноважень у країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Втручання людини в природні процеси (ритми, цикли, хвильові процеси, коди, програми) із позицій інформаційного чи технократичного характеру стали причиною появи осушених боліт, зміни напрямів руху річок, вилову тварин, експлуатації шельфів, створення штучних островів, техногенного будівництва,

хімізації ґрунтів, забруднення земель, водних ресурсів, космосу незнищуваними штучними відходами, створення мутагенних рослин та тварин, появи атомної, кібернетичної, психологічної, фармакологічної, генномодифікованої зброї тощо. Індикаторами відсутності суспільного розвитку (у даному випадку – деградації) є порушення біосфери, гідросфери, атмосфери, іоносфери, фоносфери (звукового простору), аксіосфери (системи цінностей), психосфери (душевного життя), валеосфери (сфери здоров'я), духовної сфери, акмеосфери (норм поведінки у Світі), Космосу, теосфери (сфери створеного Творцем Світу). Останнє значною мірою обумовлене раціоналістичним підходом у процесі мислення та реалізації рішень (переважає діяльність лівої півкулі головного мозку) в освіті та іншій діяльності в соціумі. Суспільством сформовано передумови для низки системно-синергетичних порушень свого розвитку [11, с. 204–221].

Враховуючи, що єдиною матеріалізованою духовно-творчою силою на планеті Земля є людина і в сукупності – соціум, важливим завданням його розвитку є усунення неекологічної і недуховної взаємодії людини з Природою. Інструментами для досягнення цієї мети є здатність трансформувати негативні переживання, відчуття і стани, реалізація природоодічної, духовно-осмисленої професійної та соціальної діяльності, використання генетичних, енергетичних, духовно-інтелектуальних та душевних можливостей суспільства в гармонізації взаємодії з природою, реалізація виключно ціннісно-орієнтованої практичної діяльності у відповідності до призначення людини в природі та суспільстві.

Етап виходу з кризової ситуації технократичного укладу (визнано утопічним ще на початку ХХ ст. главами країн та урядів і підкреслено низкою резолюцій ООН) ознаменувався появою цілісного мислення, біоадекватними підходами в пізнанні, ноосферним світоглядом та екологічною етикою, що поступово трансформуються в ноосферну свідомість та природоодічну діяльність. Особливістю розвитку суспільства на сучасному етапі є становлення свідомого підходу до навколишнього середовища, зниження орієнтирів на владу та розуміння єдності всього сущого. Тому численними стають духовно-моральні об'єднання людей, спрямовані на здоровий спосіб життя, творчість, душевний розвиток, які спонукають до переселення в сільську місцевість, у тому числі екологічні та родові поселення. Усвідомлення своєї родової пам'яті, коріння, історії та культури визначає напрями та раціоналістичні підходи до життєдіяльності, головним чином, через духовну складову сутності особистості, ствердження віри у Творця. У зв'язку з цим на перше місце в пріоритетах суспільного розвитку виступають принципи екологічного імперативу, у тому числі реалізовані в органічному землеробстві, пермакультурному дизайні, безвідходних технологіях господарювання та життєдіяльності (зокрема, застосування відновлюваних джерел енергії), ноосферній освіті завдяки природоодічним підходам та узгодженості із законами Всесвіту. Прагнення до самоорганізації та саморозвитку, розумної достатності в ресурсному споживанні, запровадження методів позитивного цілеполагання, властивих природі людини, формує засади швидкого переходу до нового світогляду та природного розвитку соціуму, що на відміну від технократичного підходу становлення ринкової економіки є не технологічним, а світоглядним і дає якісно новий результат по відношенню до існуючих. Зокрема, ноосферний підхід, описаний ще В.І. Вернадським, є системним ц природі людини, в її світосприйнятті.

Реалізація призначення людини відбувається в процесі позитивної творчості, що знижує поточні суспільні втрати та підвищує потужність соціуму [12, с. 9–10] як духовно-матеріальної системи, що успішно реалізується в разі узгодженості із Законами Всесвіту, Законами спільного розвитку планети, людини, суспільства, за яких задоволення життєвих потреб населення реалізується з урахуванням інтересів майбутніх поколінь та Всесвіту, що дає змогу сформувати гармонію в системі «Природа – Космос – Людина – Суспільство». Лише усвідомлення єдності Людини з Природою та Космосом є умовою виживання людства та його розвитку, одним із механізмів забезпечення яких є гармонізація діяльності півкулі головного мозку як інструменту гармонізації людини у відповідності з її генетичною природою. Сучасна система освіти, господарської та підприємницької діяльності, головним чином, зорієнтована на діяльність лівої півкулі головного мозку (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм процесів пізнання та суспільної реалізації цілей та задач розвитку

Джерело: власні дослідження

Остання функціонально націлена на деталізацію, ментальне розчленування, подрібнення цілого на частини, чорно-білого сприйняття контурів, управління конкретною практичною діяльністю (розум, контроль, нормування, запам'ятовування, розрахункові операції, написання текстів, аналіз тощо), тоді як права півкуля відповідальна за образність, кольоровість, гармонізацію світу, синтез, інформатизацію, асоціативність, міфологічність, інтуїтивність, узагальнення, підвищення Духу, перспективність бачення, планування, проектність мислення, прагнення до ідеалу, творчості [12, с. 23–24]. Основу управління суспільством складають смислові образи, породжені словом (рис. 2).

Рис. 2. Схема формування управлінсько-керуючих впливів в суспільстві

Джерело: власні дослідження

Слово – природно-генетичний інструмент створення людиною світу всередині себе. Розкриття ноосферного підходу дає змогу особі гармонізувати себе й розкривати внутрішній потенціал, одночасно сприяючи гармонізації суспільства й відносин у ньому. Ноосферна особистість (згармонізована) є одночасно практичною та діловою за одночасного високого рівня духовності. Першочерговими для нього стають природна доцільність, цілісність, генетична детермінованість в мисленні та діяльності. Міжнародна практика управління сільським розвитком велику роль надає розвитку суспільних інституцій, головними з яких є міжнародні та національні неурядові організації, однією з яких є Глобальна мережа екологічних поселень (GEN), яка наразі виступає радником ООН із питань розвитку екологічних поселень, упровадження альтернативних джерел енергії та безвідходної життєдіяльності [13]. Такі поселення пози-

ціонують себе як моделі суспільства майбутнього, що самостійно вирішують питання соціального, економічного та екологічного розвитку, а також формують витоки світової будови на перспективу.

Місією міжнародної організації визначено створення засад забезпечення повноважень громадян та спільнот щодо розробки та реалізації власних напрямів стійкого розвитку та міжнародної солідарності [14]. Як механізми реалізації вказаних цілей та завдань виступають активна інформаційно-навчальна робота, обмін досвідом, наукові розробки в межах міжнародних та локальних проектів, головним чином, через діяльність мешканців екологічних поселень, що впроваджують їх в практичну життєдіяльність громад. Таким чином, виділено такі основні напрями діяльності: інформаційно-освітньо-виховна, органічне землеробство та безвідходна життєдіяльність (рис. 3). Особливу роль при цьому відіграють становлення засад стійкого розвитку громад на фоні становлення громадянського суспільства через відпрацювання механізмів недопущення та вирішення конфліктів, забезпечення прав людини, формування культури взаємного прийняття та поваги, ефективні, у тому числі культурні, комунікації.

Для відпрацювання механізмів цілісного формування та інтегрування окремих індивідів та їх груп та забезпечення засад економічного, соціального та культурного стійкого розвитку необхідною є побудова моделі суспільства майбутнього, спрямованого на підвищення потенціалу соціального та природного середовища. Одним з активних учасників цього руху є створювані в усіх куточках світу екологічні та родові поселення нового типу. Перевагами останніх є створення сприятливого екологічного середовища існування населення, формування територіальних громад та забезпечення основ розвитку поколінь на необмежений період у майбутньому.

Екологічні та родові поселення виникли на запит суспільства в момент пошуку інструментів та механізмів вирішення наявних соціальних проблем, зокрема демографічної, ресурсної (з позицій забезпечення меж зростання) та екологічної. Переважаючою стає думка вчених щодо необхідності забезпечення розумної достатності матеріально-економічного у споживанні в межах, що дозволяють стійкий духовний розвиток. Практика організації екологічних поселень визнана на рівні ООН як перспективна з позицій формування умов стійкого розвитку завдяки цілісному підходу до стійкого розвитку, що охоплює різні соціокультурні та економіко-екологічні аспекти людського існування; у силу підтримки членів громади, відчуття групової приналежності, невеликих розмірів (що забезпечує нижчий порівняно з великими центрами рівень антропогенного навантаження на територію), що дає змогу реалізовувати умови безпеки особистості, її залучення до прийняття управлінських рішень щодо життя спільноти та прозорості діяльності керівництва суспільним осередком; спільного використання ресурсів та взаємодопомоги; поваги

Рис. 3. Елементи діяльності суспільних інституцій щодо формування засад стійкого розвитку

Джерело: власні дослідження

Центральний офіс Global Ecovilladg Network (GEN) (Файндхорн, Шотландія)				
Генеральна Асамблея на чолі з Президентом				
Міжнародна Рада – головний керуючий орган				
Міжнародний Комітет Управління – головний виконавчий орган				
– координація та ініціювання створення мережі екологічних поселень, – інкубатор, катализатор та освітньо-демонстраційний центр стійких практик, – загальна координація, ініціація та просування міжнародних проектів та ініціатив у системі стійкого розвитку				
ГЕН – Африка	ГЕН – Європа	ГЕН – Північна Америка	ГЕН – Океанія та Азія	ГЕН – Південна Америка
Охорона та відновлення навколишнього середовища, розвиток стійких населених пунктів	Охорона та відновлення навколишнього середовища, розвиток стійких населених пунктів, активна підтримка екологічних поселень регіону	Розгорнута, головним чином в Сполучених Штатах Америки та Канаді, знаходиться в стадії становлення, сприяє зміні ландшафту	Створена 1997 р. як мережа екологічних поселень та організацій, підтримує стійкий розвиток, гармонію та гідність в суспільстві та природі	Координація та активізація діяльності латиноамериканських національних та регіональних мереж просування, формування, вивчення та розповсюдження напрямів стійкого розвитку та відновлення систем для забезпечення безперервності людського роду на Землі

Рис. 4. Функціональна активність осередків Global Ecovilladg Network

Джерело: сформовано на основі [4]

з боку оточуючих; проведення заходів щодо здоровлення мешканців та профілактики захворювань; наявності змістовної фізичної та розумової праці, що надає засоби для існування для всіх членів громади; інтеграційних процесів для окремих індивідів та їх груп, у тому числі маргінальних; реалізації механізму безперервної освіти; заохочення єдності через повагу відмінностей та культурне самовираження. Це забезпечується і за рахунок спільної діяльності та відпочинку, гнучкості управління, стимулювання всіх форм творчості, духовного розвитку, створення люблячого, мирного та стійкого середовища завдяки наявності й визнанню спільних угод та за рахунок розуміння взаємозв'язку та взаємообумовленості всіх елементів життя на Землі, у тому числі людської спільноти. Економіко-екологічні стимули існування людської спільноти в цьому разі спираються на використання місцевих відновлюваних ресурсів (у тому числі через використання альтернативних джерел енергії, циркулювання ресурсів у межах поселення), створення біорізноманіття (у тому числі за рахунок захисту та охорони дикої природи), екологічних принципів поведінки бізнесу, сприяння відновленню навколишнього середовища (в тому числі через повторне та спільне використання ресурсів, переробку відходів, оптимізації життєвого циклу поселення, відновлення ґрунту, водних, повітряного та соціального простору, безперервну систему підвищення освіти та духовності поселенців) – [15, с. 134-144; 16, с. 382-393; 17, 956-958]. Міжнародним органом, що надає інформацію, інструменти та демонструє приклади стійких практик та способу життя на світовій арені, координує діяльність мережі регіональних екологічних поселень, є інкубатором, платформою та каталізатором міжнародних проектів стійкого розвитку суспільства є Глобальна мережа екопоселень (ГЕН) – Global Ecovillage Network (GEN) – (рис. 4).

До складу мережі включено Sarvodaya (2 000 діючих стійких поселень Шрі-Ланки); Федерація Даманхур в Італії й Німбін в Австралії; малі сільські екопоселення (наприклад, Гайя – Асоціація в Аргентині й Huehuesoyotl в Мексиці; міські проекти в Лос-Анджелесі – ecovillage і Християнія в Копенгагені; поселення пермакультурного дизайну – Кристальні води в Австралії, Кочабамба в Болівії, Барус у Бразилії; освітні центри – Файндхорн у Шотландії, Центр альтернативних технологій в Уельсі, Earthlands у Массачусетсі та ін.). Діяльність організації охоплює Африку, Європу, Океанію, Азію, Північну та Латинську Америку. Центральний офіс ГЕН розташований в центрі Файндхорн (Шотландія), а право управління по черзі переходить від поселення до поселення в межах різних країн світу.

Активними учасниками GEN є міжнародні організації, у тому числі готель Casa (створений у 2012 р. із метою візуалізації екологічних, економічних та соціальних систем стимулювання стійкого розвитку), компанія Nextgen (молодіжний рух Global Ecovillage Network) та ін. До керуючих органів ГЕН відносяться Генеральна Асамблея (складається із семи регіональних та секторальних членів на чолі з Президентом, зараз Kosha Anja Joubert), Міжнародна Рада (слідкує за дотриманням місії та цілей організації, а також інформування учасників Мережі, складається з трьох благодійних регіональних та секторальних опікунів), Міжнародний Комітет Управління (керує діяльністю робочих груп), робочі групи (щодо створення дизайну та іміджу організації, розширення діючої мережі, робота з молоддю, створення web-сайтів та інших інформаційних систем, залучення фінансування,

освітня та наукова діяльність) та ініціативні групи тощо. До функцій організації управління ГЕН віднесено фандрайзинг (формування програм розвитку та ресурсозабезпечення), управління діяльністю організації та взаємодії зі структурними підрозділами, освіта та наукові дослідження, IT-обслуговування, формування мережі та інформаційно-просвітницька діяльність. Переважна більшість співробітників мережі ГЕН – це громадські активісти, комунікативні та просвітницькі, зорієнтовані цілеспрямовані особистості, націлені на організацію стійких локальних громад та вирішення глобальних проблем сучасності, які реалізують свої задуми завдяки програмам навчання країні та за кордоном, створюючи соціальні підприємства, власним прикладом демонструючи можливість та перспективність природооцільного вибору людства [4]. Одним із головних інструментів успіху діяльності міжнародних організацій є їх мережевий характер створення та взаємодії, а також фокусування на інформаційно-просвітницькій діяльності й успішних ініціатив.

Висновки. Таким чином, екологічні та родові поселення є одним із напрямів забезпечення стійкого розвитку сільських територій, зниження навантаження на соціальну та виробничу інфраструктуру міст, механізмом забезпечення соціальних гарантій та інструментом інвестиційної діяльності на основі принципу державно-приватного партнерства. Освітньо-інформаційні, екологічно-соціальні, правові та інші питання їх розвитку найбільш дієво можуть бути вирішеними через механізм активізації суспільних інституцій як на локальному, регіональному, національному, так і на глобальному рівні. Міжнародний досвід регулювання процесів стійкого розвитку та підтримки ініціатив громадянського суспільства доводить потребу реалізації їх в мережевому та проектному форматі, що дає змогу отримати додатковий синергетичний ефект від суспільної взаємодії, що стане гарантією національного відродження, продовольчої та економічної безпеки, підвищення якості життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В.М. Якісні зміни в економіці України є нагальними / В.М. Геєць // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4 (218). – С. 5–9.
2. Амбросов В.Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ / В.Я. Амбросов, В.М. Онегіна // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 16–18.
3. Андрійчук В.Г. Фундаментальне дослідження процесів трансформації АПК України в ринкові умови / В.Г. Андрійчук // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 88–90.
4. Бородіна О.М. Коригування політики державної підтримки сільського господарства України / О.М. Бородіна, О.М. Могильний // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 55–57.
5. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи / В.К. Збарський // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 129–136.
6. Кваша С.М. Вплив світової фінансової кризи на розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 3–10.
7. Кириленко І.Г. Аграрна реформа в Україні: надбання, проблеми / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 8–14.
8. Кропивко М.Ф. Методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму державної підтримки розвитку сільського господарства / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 3–18.
9. Лупенко Ю.О. Системні трансформації аграрного сектору економіки / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 49–52.

10. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 3–7.
11. Залізко В.Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки: [монографія] / В.Д. Залізко. – Ірпінь: НУДПСУ, 2014. – 502 с.
12. Канигін Ю.М. Фізична економія (Енергія історичного прогресу) / Ю.М. Канигін, В.І. Кушерець. – К.: Знання України, 2016. – 47 с.
13. GEN (Global Ecovillage Network) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gen.ecovillage.org>.
14. Zhuangqing Z. Rural Development and a Harmonious Society / Z. Zhuangqing, W. Tianyi, W. Qiongjin. – Beijing Foreign languages press, 2007. – 152 p.
15. Plotnikova M. Conceptual Basis for Ukrainian Rural Development / M. Plotnikova // Regional Formation and Development Studies. – 2015. – № 3. – P. 134–144.
16. Plotnikova M. Innovational investment development vector of rural territories / M. Plotnikova, Y. Bogoyavlenska // Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development. – 2014. – № 36. – № 2. – P. 382–393.
17. Plotnikova M. Innovative character of rural territories social potential realization / M. Plotnikova // Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development. – 2014. – № 36. – № 4. – P. 956–958.